

U dijelu Zbornika posvećenog ocjenama i prikazima su ovi radovi: *Zbornik radova o grčkom utjecaju na istočnom Jadranu* (Zdravka Jelaska Marijan); *Ilustrirana kronološka povijest Hrvata* (Franjo Šanjek); *Izvori o bosansko-humskim srednjovjekovnim kršćanima* (Milko Brković); *Povijesne veze dviju provincija franjevac konventualaca* (Lovorka Čoralić); *Svakodnevnica Donjih Kaštela 1900.-1939.* (Zdravka Jelaska Marijan); *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* (Arijana Kolak).

Svezak je posvećen pokojnom akademiku Mati Suiću (1915.-2002.) te sadrži i kratki *In Memoriam* Milka Brkovića (str. I.-III.).

Marija Filipović

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. 50. obljetnica Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 46, Zagreb-Zadar, 2004., 562 str.

Četrdeset šesti svezak *Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, objavljen u povodu 50. obljetnice njegova postojanja, podijeljen je u dva dijela. U prvom dijelu je, uz uvodni članak o osnutku Zavoda u Zadru, 13 izvornih znanstvenih radova, četiri stručna i tri pregledna rada. U drugom dijelu slijede ocjene i prikazi te komentar svečanog otkrivanja spomen-poprsja dr. sc. Vjekoslavu Maštroviću 23. studenoga 2003. u perivoju Zavoda.

Uvod je posvećen upravo 50. obljetnici osnutka Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. Zavod je osnovan u srpnju 1954. kao Institut JAZU, koji 1961. prerasta u Institut za historijske i ekonomske nauke JAZU u Zadru. Potom, 1974., postaje Centar za znanstveni rad u Zadru, 1978. preimenovan je u Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Zadru te, konačno, 1991. dobiva ime koje nosi i danas. Znanstveni interes navedene institucije je istraživanje i pisanje hrvatske povijesti prostora sjeverne Dalmacije, s težištem na gradivu pohranjenu u zadarskom Državnom arhivu, Znanstvenoj knjižnici te ostalim ustanovama navedenog područja.

U proučavanju zadarske crkvene povijesti Zvezdan Strika u radu *Kada i gdje se prvi put spominje zadarski biskup?* (31.-64.) uz pomoć relevantne literature i izvornoga gradiva, posebice izvješća Atanzija Aleksandrijskog, pokušava riješiti problem postojanja zadarskog biskupa u prvoj polovini četvrtog stoljeća. Zaključivši da je razvoj crkvenih struktura grada Zadra i njegove okolice tekao podjednako kao i u ostalim središtima rimske provincije Dalmacije, poput Salone, Strika smatra da utjecaj kršćanstva tada nije nipošto zaobišao to područje. Na temelju toga, zaključuje kako je Zadar na samom početku četvrtoga stoljeća imao gradskog biskupa, i to svakako prije *Milanskog edikta o toleranciji* cara Konstantina iz 313. godine. Naime, akvilejski biskup Teodor s đakonom Augustinom na saboru u Arlesu 314. za Crkvu provincije Dalmacije zastupao je, uz solinskog, i zadarskog biskupa, do danas nepoznata imena. Strika smatra kako se na temelju toga može reći da je Zadar već krajem 3. i početkom 4. stoljeća imao biskupa te da se osnutak zadarske kršćanske zajednice zbilo prije spomenutog sabora u Arlesu.

Gherardo Ortalli s Università di Venezia u članku *Petar II. Orseolo-dux Veneticorum et Dalmaticorum* (65.-76.) analizira ekspediciju toga dužda 1000. godine u Dalmaciju, poznatu iz zapisa arhiđakona Ivana. Ortalli utvrđuje nejasnoće navedenog izvješća o pravoj nakani ekspedicije i pritom uzima u obzir političko stanje Mletačke Republike na početku 11. stoljeća. Ortalli je prikazao sukob dviju političkih struja, odnosno obitelji Kandijana koja se zalagala za povezivanje s Njemačkim carstvom i obitelji Orseolo koja je budućnost Republike vidjela uz Bizantsko Carstvo. Pobjedila je potonja obitelj dolaskom Petra II. Orseola na vlast koji je u suradnji s Bizantom poduzeo pomorski ekspedicijski pohod do Korčule. Navedeni pohod bio je važan Bizantu zbog njegove

borbe s bugarskim carem Samuilom, jer je cilj ekspedicije bilo odvlačenje dijela Samuilovih snaga na zapad. Ortalli zaključuje da je cijela situacija bila povoljna za Mletačku Republiku jer joj je Bizant, kao naknadu za intervenciju, dao stvarnu vlast nad kvarnerskim otocima, a za sebe zadržao samo formalni suverenitet.

U članku Šime Peričića *Otok Maun u prošlosti* (77.-84.) autor na temelju izvornog gradiva i literature daje veliku količinu informacija o prošlosti otoka te o njegovim gospodarskim i strateškim pogodnostima. Rečeni otok, koji je kralj Petar Krešimir IV. darovao samostanu sv. Krševana u Zadru 1069., po autoru je bio gotovo zaboravljen u stručnoj literaturi. Objavljivanjem članka, Peričić želi naglasiti važnost, kako sam kaže, toga malog otoka jer je bio važan za taj samostan, Zadar i susjedne otoke.

Lujo Margetić u radu *Neka pitanja abjuracije iz 1203. godine* (85.-92.) piše o abjuraciji bosansko-humskih krstjana iz 1203. godine. Margetić smatra da abjuracija svojom neobičnom invokacijom odudara od vjeroispovijedanja drugih tada suvremenih heterodoksnih pokreta u trenutku njihova prihvaćanja katoličkog nauka. Kao glavni argument, Margetić navodi da abjuracija nema spomena Isusa Krista, a ta razlika može se tumačiti da su se bosansko-humski krstjani odrekli arijanskog vjeronazora.

U radu *Kojim su brodovima 1217. godine prevezeni križari kralja Andrije II.?* (93.-107.) autor Krešimir Kužić obrađuje pomorski aspekt križarskog pohoda navedenog hrvatsko-ugarskog vladara. Autor stavlja naglasak na problematiku tipološkog određivanja brodova kojima su križari prevezeni, a manjim dijelom osvrće se na razvoj brodova toga doba i njihove ikonografske prikaze.

U članku Domagoja Mijana *Pomorske odredbe Zadarskog statuta u usporedbi s istim odredbama Venecijanskog, Dubrovačkog i Splitskog statuta* (109.-168.) autor daje odgovore u vezi s pomorskim odredbama Zadarskog statuta koje su, po njegovom mišljenju, slabo obrađene u hrvatskoj pravnoj historiografiji. Mijan komparira pomorske odredbe grada Zadra s istim odredbama Venecijanskog, Dubrovačkog i Splitskog statuta. Autor je pomorske odredbe podijelio na poglavlja od kojih je svako obradio kao posebnu temu u sklopu pomorstva. Obuhvatio je odredbe donesene u vrijeme nastanka Statuta, ali i kasnije promjene, s time da je proučavanje vremenski ograničio do sredine XV. stoljeća.

Članak *Ninski odlomak glagoljskog misala* (169.-193.) autorice Marice Čunčić govori o pergamentnom omotu rukopisnoga glagoljskog misala iz XV. stoljeća. Navedeni odlomak je iz Nina, a čuva se u Arheološkom muzeju u Splitu. Autorica je glagoljski odlomak objavila u latiničnoj transliteraciji uz kodikološku, paleografsku, sadržajnu i jezičnu analizu s rječnikom svih pojmova.

U radu *Pogranični prijepori između mletačkih vlasti i knezova Krbaških u drugoj polovini XV. stoljeća* (195.-226.) autor Mislav Elvis Lukšić na osnovi sadržaja objavljenih i neobjavljenih vrela kronološki opisuje tijek navedenih pograničnih sporova. Sporovi između mletačkih vlasti i knezova Krbaških obilježili su 50. i 60. godine XV. stoljeća, a nastavili su se u sljedećim desetljećima. Autor kao problem navodi sukob oko utvrda Ostrovice i Kličevac te oko granica na vranskom području.

U članku *Svećenik Andrija Marijić – sinovac poznatoga glagoljaša Jurja Zubine* (227.-234.) autor Petar Runje bavi se Andrijom Marijićem koji je od pokojnog strica, popa glagoljaša, naslijedio veliko imanje.

Lovorka Čoralić u radu *Iz prošlosti Boke: Stjepan Tartaro – istaknuti hrvatski poduzetnik u Mlecima u XVI. stoljeću* (235.-251.) govori o životnom putu zapaženije hrvatske obitelji u Mlecima u XVI. stoljeću. Na temelju oporučnih spisa prikazuje djelovanje supružnika Stjepana Tartara i Helene Boica iz Boke kotorske. Zahvaljujući podacima iz oporuke, autorica raščlanjuje njihove trgovačke

i poduzetničke aktivnosti, povezanost s Mlečanima te mletačkim crkvenim ustanovama poput hrvatske bratovštine sv. Jurja i Tripuna.

Slaven Bertoša u radu "*Oriondo dalla diocese di Zara... habitante in questa citta*": doseljenici iz Zadra i sa zadarskog područja u Puli (1613.-1817.) (253.-267.) na temelju detaljne analize vrela razmatra nazočnost doseljenika iz Zadra u Puli od 1613. do 1817. godine.

U članku *Nekoliko neobjavljenih isprava poljičkog kančilira Marka Barića* (269.-306.) autor Milko Brković donosi kronološki pregled 14 isprava navedenog pisara, nepoznatih javnosti. Autor je isprave, pisane na bosančici, transkribirao na latinicu i obradio s diplomatsko-paleografskog stajališta.

Ideju za rad *Rukopisna ostavština bilježnika i povjesničara Marka Laura Ruića* (307.-324.) autorica Mirisa Katić-Piljušić dobila je za vrijeme održavanja znanstvenog skupa o njemu u Pagu 1996., kad je priredila izložbu Ruićevih rukopisa. Danas se Ruićevi rukopisi čuvaju u knjižnici Državnog arhiva i Znanstvenoj knjižnici u Zadru. Ruićeva zasluga je u tome što je tijekom posljednjih desetljeća XVIII. stoljeća prepisivao stare spise, prevodio povijesne knjige ili opisivao društveni i politički život otoka.

Pijo Mate Pejić u radu *Slikar fra Josip Rossi* (325.-333.) opisuje životni put tog fratra od rođenja do smrti. Pejić govori o Rossijevu atelijeru u samostanu sv. Frane u Zadru gdje je izrađivao slike za crkvu sv. Vlahu ili onu Male braće u Dubrovniku, zatim za franjevačku crkvu na otoku Košljunu ili staru kapucinsku crkvu u Rijeci.

Kristijan Juran u radu *Stanovništvo Murtera 1858. i 1915. godine (građa iz anagrafa župe Murter)* (335.-367.) iznosi popis prezimena i bilježi promjene unutar pojedinih obitelji u vremenu od 1858. do prve polovine XX. stoljeća na otoku Murteru. Osim popisa obitelji, okosnica Juranova rada je analiza imenske, prezimenske i nadimačke strukture murterskog stanovništva.

U radu *Vojno-teritorijalna podjela i reorganizacija austrougarske vojske 1867.-1890.* (369.-394.) Tado Oršolić opisuje reorganizaciju austrougarske vojske nakon kobnog poraza 1866. pa sve do 1918. godine. Autor navodi da je državni vrh Austro-Ugarske Monarhije nakon 1866. odlučio reorganizirati vojsku po elementima pruske, kako bi se stvorila učinkovita vojna snaga. Zaključuje da će se vojni sustav, kakav je nastao nakon reorganizacija 1866., očuvati, s manjim izmjenama, sve do raspada Monarhije.

Ivan Pederin u *Dalmacija u djelu Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* (395.-424.) komentira opise Dalmacije objavljene u navedenom svesku iz 1892. godine. U svesku su članci o prapovijesti, povijesti, umjetnosti, književnosti i gospodarstvu Dalmacije. Autor je zaključio da Austrija u Dalmaciji nije bila previše popularna.

Na osnovi arhivskih i drugih suvremenih izvora Stanko Piplović u radu *Pregradnja crkve i samostana konventualaca u Splitu tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća* (425.-449.) iznosi podatke o promjenama samostanskog sklopa sv. Frane u Splitu. Piplović istražuje prostorni razvoj navedenog samostana te objašnjava njegovu današnju funkcionalnost i estetski izgled. Autor dodaje kako će detaljnijim proučavanjem starijih dokumenata, koji se čuvaju u samostanu, budući istraživači moći doći do podataka o starijim razdobljima njegove izgradnje.

Priključujući izvorno građivo o Ninu i okolici, autor Marijan Diklić u *Dokumenti, zapisi i sjećanja sudionika o antifašističkom pokretu otpora u Ninu tijekom Drugog svjetskog rata* (1941.-1945.) (451.-502.) iz sačuvanih dokumenata Ante Maštrovića Nina opisuje navedeno doba. Ante Maštrović Nin bio je glavni organizator antifašističkog pokreta otpora u svom rodnom kraju i široj okolici. Autor temelji rad na izvještajima koje je Maštrović Nin pisao za vrijeme rata i u prvim mjesecima poraća. Autor je ujedno i najavio izdavanje knjige o toj temi u izdanju Matice hrvatske u Zadru.

Davor Bukša u radu *Integracijski procesi u svjetskom gospodarstvu i današnja pozicija Republike Hrvatske* (503.-512.) analizira međunarodne gospodarske odnose vezane za svjetske integracijske procese. Analizira i značenje, ulogu, razvoj te poziciju Republike Hrvatske u odnosu prema Europskoj uniji.

U drugom dijelu Zbornika slijede prikazi triju svezaka stručnih časopisa i triju znanstvenih knjiga te *Osvrt na znanstvenu studiju o bosanskohercegovačkoj agresiji na Hrvate srednje Bosne 1992.-1994.* Mislava Elvisa Lukšića (528.-550.). Na kraju Zbornika prikazana je i svečanost otkrivanja spomen-poprsja dr. sc. Vjekoslavu Maštroviću u perivoju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru (21. studenoga 2003.) (551.-558.).

Vladimir Huzjan

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. 41, Zagreb - Dubrovnik, 2003., 329 str.

Najnoviji, 41., broj *Anala* donosi niz tematski raznolikih članaka vezanih za bogatu povijest Dubrovnika. Prvi rad članak je Zdenke Janeković-Römer *Nasilje zakona: Gradska vlast i privatni život u kasnosrednjovjekovnom i ranonovoovjekovnom Dubrovniku* (9.-44.). Pokazuje se kako je u Dubrovniku mit o gradu kao zajednici reda koji prihvaćaju svi građani, uz dobro razvijen administrativni aparat Republike u 15. i 16. stoljeću, postao društvena stvarnost. Mjere koje je poduzimala Republika, usredotočena na red i nadzor zajednice, itekako su zadirale u područje privatnog i intimnog. Opisujući situaciju u gradskim statutima te zakonske odredbe, autorica uočava kako su za benigne prijestupe propisane i često donošene drakonske kazne. Ponašanje ljudi vlast je u Dubrovniku uspjela staviti pod svoju kontrolu čvršće od moćnijih europskih država, miješajući se u ovlasti Crkve i koristeći se njezinom moralnom doktrinom.

Nella Lonza u radu naziva *Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje* (45.-74.) upozorava na vrijednost dobro očuvane, ali ne i sređene, dubrovačke sudske građe od 13. do 15. st. S propašću Dubrovačke Republike arhivska se građa rasipa, a prvi pokušaji njezina sistematiziranja nisu provedeni baš najuspješnije. Temeljnomo razredbom kaznenih registara na *Lamenta de intus* i *Lamenta de foris* omogućuje se ciljano traženje podataka za određenu temu te provedba sustavnih analiza onodobnog pravosuđa. Stoga je osobiti doprinos tog rada u pokušaju rekonstrukcije izvornih nizova zapisa dubrovačkoga kaznenog suda, što je i vizualno predočeno tabličnim pregledom dvaju kaznenih registara. Također se naglašava velika vrijednost tih registara u usporedbi s registrima drugih gradova u Dalmaciji i Italiji.

(Ne)autentični prikazi Dubrovnika tema su članka *Grafike koje ipak ne prikazuju Dubrovnik 15. i 16. stoljeća* Antuna Ničetića. Autor upozorava na često krivu upotrebu različitih grafika i crteža koji bi, tobože, trebali prikazivati Dubrovnik. Tekst je popraćen prilogom koji sadrži 11 grafika i crteža od kojih su neki vjerni prikazi Grada, dok bi drugi trebali prikazivati njegovu panoramu, ali s njom nemaju veze.

U kudikamo najopsežnijem radu ovoga broja *Anala*, *Stanovništvo i bruto domaći proizvod Hrvatske (1500-1913) u kontekstu najnovijeg rada Angusa Maddisona* (91.-156.) Vladimira Stipetića, sagledava se hrvatski gospodarski razvoj od 16. do početka 20. st. u širem, svjetskom kontekstu, a na osnovi dviju makroekonomskih veličina kojima se u svojoj najnovijoj knjizi koristi ekonomski povjesničar Angus Maddison – broj stanovnika i bruto-domaći proizvod po stanovniku. Popraćen mnogim tablicama i grafikonima, članak upozorava na nedostatnu argumentiranost gospodar-